

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ
της 9ης Μαρτίου 1978 *

Στην υπόθεση 106/77,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του Pretore di Susa (Ιταλία) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογή του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του παραπέμποντος δικαστή μεταξύ

Amministrazione delle finanze dello stato

και

Simmenthal SpA, με έδρα τη Monza,

η έκδοση προδικαστικής απόφασεως ως προς την ερμηνεία του άρθρου 189 της Συνθήκης ΕΟΚ και ειδικότερα ως προς τις συνέπειες της άμεσης ισχύος του κοινοτικού δικαίου σε περίπτωση συγκρούσεως με τυχόν αντίθετες διατάξεις του εθνικού δικαίου,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

συγκείμενο από τους H. Kutscher, πρόεδρο, M. Sørensen και G. Bosco, προέδρους τμήματος, A. M. Donner, P. Pescatore, A. J. Mackenzie Stuart και A. O'Keefe, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: G. Reischl
γραμματέας: A. Van Houtte

* Γλώσσα διαδικασίας: η ιταλική.

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

(Το μέρος που περιέχει τα περιστατικά παραλείπεται)

Σκεπτικό

- 1 Με Διάταξη της 28ης Ιουλίου 1977, που περιήλθε στο Δικαστήριο στις 29 Αυγούστου 1977, ο Pretore di Susa υπέβαλε, δυνάμει του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, δύο προδικαστικά ερωτήματα σχετικά με την αρχή της άμεσης ισχύος του κοινοτικού δικαίου, που διατυπώνεται στο άρθρο 189 της Συνθήκης, για να προσδιοριστούν οι συνέπειες της αρχής αυτής σε περίπτωση αντιθέσεως μεταξύ κανόνος του κοινοτικού δικαίου και μεταγενέστερης διατάξεως εθνικού νόμου.
- 2 Είναι σκόπιμο να υπομνηστεί ότι, σε προηγούμενο στάδιο της δίκης, ο Pretore είχε υποβάλει στο Δικαστήριο προδικαστικά ερωτήματα, για να μπορέσει να κρίνει αν συμβιβάζεται προς τη Συνθήκη και ορισμένες κανονιστικές διατάξεις — και ειδικότερα με τον κανονισμό 805/68, της 27ης Ιουνίου 1968, περί κοινής οργανώσεως αγοράς στον τομέα του βοείου κρέατος (ΕΕ ειδ. έκδ. 03/003, σ. 72) — η επιβολή υγειονομικών τελών στις εισαγωγές βοείου κρέατος δυνάμει του ενιαίου κωδικοποιημένου κειμένου των ιταλικών υγειονομικών νόμων, ο συντελεστής των οποίων καθορίστηκε τελευταία με τον πίνακα που είναι συνημμένος στο νόμο 1239 της 30ής Δεκεμβρίου 1970 (*Gazzetta Ufficiale*, τεύχος 26, της 1.2.1971).
- 3 Κατόπιν των απαντήσεων που έδωσε το Δικαστήριο με την απόφαση 35/76 της 15ης Δεκεμβρίου 1976 (Racc. σ. 1871) ο Pretore, κρίνοντας ότι η είσπραξη των επίδικων τελών δεν συμβιβάζεται με τις διατάξεις του κοινοτικού δικαίου, διέταξε την Amministrazione delle finanze dello Stato να αποδώσει τα αχρεωστήτως εισπραχθέντα τέλη εντόκως.
- 4 Η Amministrazione delle finanze άσκησε ανακοπή κατά της διαταγής αυτής.
- 5 Εν όψει των επιχειρημάτων που ανέπτυξαν οι διάδικοι κατά την εκδίκαση της ανακοπής αυτής, ο Pretore έκρινε ότι τίθεται ενώπιόν του ζήτημα αντιθέσεως μεταξύ ορισμένων κανόνων κοινοτικού δικαίου και μεταγενέστερου εθνικού νόμου, του νόμου 1239/70.

6. Επισήμανε ότι, για την επίλυση τέτοιου ζητήματος, σύμφωνα με την πρόσφατη νομολογία του ιταλικού Corte costituzionale (αποφάσεις 232/75 και 205/76, διάταξη 206/76) απαιτείται η παραπομπή του ζητήματος της συνταγματικότητας του αμφισβητούμενου νόμου στο ίδιο το Corte costituzionale, σύμφωνα με το άρθρο 11 του ιταλικού Συντάγματος.

7. Ο Pretore, λαμβάνοντας υπόψη αφενός την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου περί της εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου στις έννομες τάξεις των κρατών μελών και αφετέρου τις εμπλοκές που θα μπορούσαν να προκύψουν σε περιπτώσεις όπου ο δικαστής, αντί να κρίνει κυριαρχικά ανεφάρμοστο ένα νόμο που παρακωλύει την πλήρη ανάπτυξη των αποτελεσμάτων του κοινοτικού δικαίου, εγείρει ζήτημα συνταγματικότητας, απευθύνθηκε στο Δικαστήριο για να του υποβάλει δύο ερωτήματα που έχουν ως εξής:

α) Το γεγονός ότι, κατά το άρθρο 189 της Συνθήκης ΕΟΚ και την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, οι άμεσα ισχύοντες κανόνες του κοινοτικού δικαίου πρέπει, άσχετα από οποιονδήποτε κανόνα εσωτερικού δικαίου ή πρακτική των κρατών μελών, να παράγουν πλήρως και στο ακέραιο τα αποτελέσματά τους και να εφαρμόζονται ομοιόμορφα στην έννομη τάξη των εν λόγω κρατών μελών, έτσι ώστε να κατοχυρώνονται και τα δικαιώματα των ιδιωτών, σημαίνει ότι οι εν λόγω κανόνες έχουν την έννοια ότι τυχόν μεταγενέστερες διατάξεις εθνικού δικαίου που αντιβαίνουν προς τους ίδιους αυτούς κανόνες κοινοτικού δικαίου πρέπει να θεωρούνται αυτεπαγγέλτως ως ανεφάρμοστοι, χωρίς να χρειάζεται να αναμένεται η εξαφάνισή τους είτε από τον ίδιο το νομοθέτη (κατάργηση) είτε από άλλα συνταγματικά όργανα (κήρυξη αντισυνταγματικότητας), αν ληφθεί ιδίως υπόψη ότι, στη δεύτερη αυτή περίπτωση, έως ότου κηρυχθεί η εν λόγω αντισυνταγματικότητα, ο εθνικός νόμος εξακολουθεί να έχει πλήρη ισχύ και επομένως οι κανόνες του κοινοτικού δικαίου δεν μπορούν να παραγάγουν τα αποτελέσματά τους, με συνέπεια να μην εξασφαλίζεται στο ακέραιο η πλήρης και ομοιόμορφη εφαρμογή τους και να μην προστατεύονται τα δικαιώματα των ιδιωτών;

β) Σε σχέση προς το προηγούμενο ερώτημα, αν υποθεθεί ότι το κοινοτικό δικαίο επιτρέπει τη δυνατότητα αναβολής της προστασίας των δικαιωμάτων που απορρέουν από διατάξεις κοινοτικού δικαίου που «ισχύουν άμεσα» μέχρι τη ρητή κατάργηση από τα αρμόδια εθνικά όργανα των τυχόν εθνικών μέτρων που αντιβαίνουν προς τους κανόνες του κοινοτικού δικαίου, η κατάργηση αυτή πρέπει σε κάθε περίπτωση να έχει πλήρη και στο ακέραιο αναδρομική ενέργεια, ώστε να αποφευχθεί οποιαδήποτε προσβολή των εν λόγω δικαιωμάτων;

Επί της υποβολής του προδικαστικού ερωτήματος στο Δικαστήριο

- 8 Με τις προφορικές του παρατηρήσεις, ο εκπρόσωπος της Ιταλικής Κυβέρνησης επέστησε την προσοχή του Δικαστηρίου στην απόφαση 163/77 της 22ας Δεκεμβρίου 1977 του Corte costituzionale, που εκδόθηκε επί ζητημάτων συνταγματικότητας που είχαν ανακύψει στα Tribunali του Μιλάνου και της Ρώμης και με την οποία κηρύχθηκαν αντισυνταγματικές ορισμένες διατάξεις του νόμου 1239, της 30ής Δεκεμβρίου 1970, μεταξύ των οποίων και οι κρίσιμες διατάξεις στην εκκρεμούσα ενώπιον του Pretore di Susa διαφορά.
- 9 Κατά την Ιταλική Κυβέρνηση, δεδομένου ότι οι αμφισβητούμενες διατάξεις εξαφανίστηκαν με την κήρυξη της αντισυνταγματικότητάς τους, τα ερωτήματα που υποβάλλει ο Pretore έχασαν το ενδιαφέρον τους και επομένως παρέλκει η απάντηση σ' αυτά.
- 10 Πρέπει σχετικώς να υπομνηστεί ότι, κατά πάγια πρακτική, το Δικαστήριο θεωρεί ότι εκκρεμεί ενώπιόν του μια αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως που έχει υποβληθεί δυνάμει του άρθρου 177, ενόσω η αίτηση δεν έχει ανακληθεί από το δικαστήριο από το οποίο προέρχεται ή δεν έχει εξαφανιστεί, κατόπιν ασκήσεως ενδίκου μέσου, από ανώτερο δικαστήριο.
- 11 Τέτοια συνέπεια δεν είναι δυνατόν να απέρρευσε από την απόφαση της οποίας γίνεται επίκληση και η οποία εκδόθηκε επί δικών που δεν έχουν σχέση με τη διαφορά που οδήγησε στην υποβολή στο Δικαστήριο της υπό κρίση αιτήσεως και της οποίας το Δικαστήριο δεν είναι σε θέση να εκτιμήσει τα αποτελέσματα έναντι τρίτων.
- 12 Πρέπει επομένως να απορριφθεί η προκαταρκτική αντίρρηση, την οποία προέβαλε η Ιταλική Κυβέρνηση.

Επί της ουσίας

- 13 Με το πρώτο ερώτημα ζητείται, κατ' ουσία, να διευκρινιστούν οι συνέπειες της άμεσης ισχύος μιας διάταξης του κοινοτικού δικαίου σε περίπτωση που αυτή δεν συμβιβάζεται με μεταγενέστερη διάταξη της νομοθεσίας κράτους μέλους.
- 14 Υπ' αυτό το πρίσμα, η άμεση ισχύς σημαίνει ότι οι κανόνες του κοινοτικού δικαίου πρέπει να παράγουν πλήρως τα αποτελέσματά τους κατά τρόπο ομοιόμορφο σε όλα τα κράτη μέλη, από την έναρξη της ισχύος τους και καθ' όλη τη διάρκειά της.

- 15 Από τις διατάξεις αυτές επομένως πηγάζουν άμεσα δικαιώματα και υποχρεώσεις για όλους αυτούς τους οποίους αφορούν, είτε πρόκειται για κράτη μέλη είτε για ιδιώτες που εμπλέκονται σε έννομες σχέσεις ρυθμιζόμενες από το κοινοτικό δίκαιο.
- 16 Τα αποτελέσματα αυτά αφορούν επίσης κάθε δικαστή, ο οποίος, επιληφθείς αρμοδίως μιας υποθέσεως, έχει καθήκον, ως όργανο ενός κράτους μέλους, να προστατεύει τα δικαιώματα που απονέμει στους ιδιώτες το κοινοτικό δίκαιο.
- 17 Εξάλλου, δυνάμει της αρχής της υπεροχής του κοινοτικού δικαίου, οι διατάξεις της Συνθήκης και οι άμεσα ισχύουσες πράξεις των κοινοτικών οργάνων έχουν ως αποτέλεσμα, στη σχέση τους προς το εσωτερικό δίκαιο των κρατών μελών, όχι μόνο να καθιστούν, με μόνη τη θέση τους σε ισχύ, αυτοδικαίως ανεφάρμοστη κάθε αντίθετη διάταξη της υφιστάμενης εθνικής νομοθεσίας, αλλά και — δεδομένου ότι οι διατάξεις και πράξεις αυτές αποτελούν αναπόσπαστο και υπερέχον τμήμα της έννομης τάξης που ισχύει στο έδαφος καθενός από τα κράτη μέλη — να καλύπουν την έγκυρη έκδοση νέων εθνικών νομοθετικών πράξεων, κατά το μέτρο που οι πράξεις αυτές δεν συμβιβάζονται με τους κανόνες του κοινοτικού δικαίου.
- 18 Πράγματι, η τυχόν αναγνώριση οποιωνδήποτε εννόμων αποτελεσμάτων σε εθνικές νομοθετικές πράξεις που υπεισέρχονται στο χώρο, εντός του οποίου ασκείται η νομοθετική εξουσία της Κοινότητας, ή που κατά οποιοδήποτε άλλο τρόπο δεν συμβιβάζονται με διατάξεις του κοινοτικού δικαίου, θα αναιρούσε το δεσμευτικό χαρακτήρα υποχρεώσεων που έχουν αναληφθεί ανεπιφύλακτα και αμετάκλητα από τα κράτη μέλη δυνάμει της Συνθήκης και θα έθετε έτσι εν αμφιβόλω τις ίδιες τις βάσεις στις οποίες στηρίζεται η Κοινότητα.
- 19 Η ίδια αντίληψη συνάγεται και από την οικονομία του άρθρου 177 της Συνθήκης, κατά το οποίο κάθε εθνικό δικαστήριο έχει την ευχέρεια να αποταθεί στο Δικαστήριο, όποτε κρίνει ότι, για να μπορέσει να εκδώσει τη δική του απόφαση, είναι αναγκαία η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως επί ζητήματος ερμηνείας ή κύρους αφορώντος το κοινοτικό δίκαιο.
- 20 Η πρακτική αποτελεσματικότητα της διατάξεως αυτής θα μειωνόταν αν ο δικαστής δεν μπορούσε να προβεί αμέσως στην εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου σύμφωνα με απόφαση του Δικαστηρίου ή με τη νομολογία του.
- 21 Από το σύνολο των προηγούμενων σκέψεων προκύπτει ότι κάθε εθνικός δικαστής που επιλαμβάνεται αρμοδίως μιας διαφοράς έχει την υποχρέωση να εφαρ-

μόζει στο ακέραιο το κοινοτικό δίκαιο και να προστατεύει τα δικαιώματα τα οποία αυτό απονέμει στους ιδιώτες, αφήνοντας ανεφάρμοστη κάθε ενδεχομένως αντίθετη διάταξη του εθνικού δικαίου, είτε προγενέστερη είτε μεταγενέστερη του κανόνα του κοινοτικού δικαίου.

- 22 Δεν συμβιβάζεται, συνεπώς, με τις επιταγές που είναι συμφυείς με την ίδια τη φύση του κοινοτικού δικαίου κάθε διάταξη εθνικής έννομης τάξης ή κάθε πρακτική, νομοθετική, διοικητική ή δικαστική, που θα είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση της αποτελεσματικότητας του κοινοτικού δικαίου, αφαιρώντας από τον αρμόδιο για την εφαρμογή αυτού του δικαίου δικαστή την εξουσία να πράξει, και μάλιστα κατά τη στιγμή της εφαρμογής του, ό,τι είναι αναγκαίο για να εξοβελίσει τις εθνικές νομοθετικές διατάξεις που εμποδίζουν ενδεχομένως την πλήρη ανάπτυξη των αποτελεσμάτων των κανόνων του κοινοτικού δικαίου.
- 23 Αυτό θα συνέβαινε ιδίως αν, σε περίπτωση συγκρούσεως μεταξύ διατάξεως του κοινοτικού δικαίου και μεταγενεστέρου εθνικού νόμου, η επίλυση της συγκρούσεως αυτής επαφίετο σε αρχή άλλη από το δικαστή στον οποίο έχει ανατεθεί το καθήκον της εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου και ο οποίος διαθέτει ίδια εξουσία εκτιμήσεως, έστω και αν ένα τέτοιο κάλυμα για την πλήρη αποτελεσματικότητα του κοινοτικού δικαίου ήταν απλώς προσωρινό.
- 24 Επομένως, στο πρώτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι ο εθνικός δικαστής, στον οποίο έχει ανατεθεί, στο πλαίσιο της αρμοδιότητάς του, να εφαρμόζει τις διατάξεις του κοινοτικού δικαίου, έχει την υποχρέωση να εξασφαλίζει την πλήρη αποτελεσματικότητα των κανόνων αυτών, αφήνοντας εν ανάγκη κυριαρχικά ανεφάρμοστη κάθε αντίθετη διάταξη της εθνικής νομοθεσίας, έστω και μεταγενέστερη, χωρίς να υποχρεούται να ζητήσει ή να αναμείνει την προηγούμενη εξαφάνισή της είτε διά της νομοθετικής οδού είτε με οποιαδήποτε άλλη συνταγματική διαδικασία.
- 25 Με το δεύτερο ερώτημα ερωτάται κατ' ουσία — για την περίπτωση που θα γινόταν δεκτό ότι η προστασία των δικαιωμάτων που απονέμονται από διατάξεις του κοινοτικού δικαίου μπορεί να αναβληθεί μέχρι τη ρητή εξαφάνιση, από τα αρμόδια εθνικά όργανα, των τυχών αντιθέτων εθνικών μέτρων — αν η εξαφάνιση αυτή πρέπει σε κάθε περίπτωση να έχει πλήρη και στο ακέραιο αναδρομική ενέργεια, ώστε να αποφευχθεί οποιαδήποτε προσβολή των εν λόγω δικαιωμάτων.
- 26 Όπως προκύπτει από την απάντηση που δόθηκε στο πρώτο ερώτημα, ο εθνικός δικαστής έχει την υποχρέωση να εξασφαλίζει την προστασία των δικαιωμάτων που απονέμονται από τις διατάξεις της κοινοτικής έννομης τάξης, χωρίς να

υποχρεούται να ζητήσει ή να αναμείνει τη ρητή εξαφάνιση, από τα εθνικά όργανα που έχουν την εξουσία προς τούτο, των τυχών εθνικών μέτρων που εμποδίζουν την ευθεία και άμεση εφαρμογή των κανόνων του κοινοτικού δικαίου.

27 Επομένως, το δεύτερο ερώτημα δεν έχει αντικείμενο.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε με Διάταξη της 28ης Ιουλίου 1977 ο Pretore di Susa, αποφαινεται:

Ο εθνικός δικαστής, στον οποίο έχει ανατεθεί στο πλαίσιο της αρμοδιότητάς του να εφαρμόζει τις διατάξεις του κοινοτικού δικαίου, έχει την υποχρέωση να εξασφαλίζει την πλήρη αποτελεσματικότητα των κανόνων αυτών, αφήνοντας εν ανάγκη κυριαρχικά ανεφάρμοστη κάθε αντίθετη διάταξη της εθνικής νομοθεσίας, έστω και μεταγενέστερη, χωρίς να υποχρεούται να ζητήσει ή να αναμείνει την προηγούμενη εξαφάνισή της είτε διά της νομοθετικής οδού είτε με οποιαδήποτε άλλη συνταγματική διαδικασία.

Kutscher

Sørensen

Bosco

Donner

Pescatore

Mackenzie Stuart

O'Keefe

Δημοσιεύτηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 9 Μαρτίου 1978.

Ο γραμματέας
A. Van Houtte

Ο Πρόεδρος
H. Kutscher